

Қарағанды Медицина Университеті
Қазақстан тарихы және Әлеуметтік – саяси пәндер кафедрасы

ТАҚЫРЫБ

Ы:

Философия мен медицинадағы «Болмыс» және «Сана» ұғымдары

Орындаған: Даулетова Т.М
Тобы: 2-021 ЖМФ
Тексерген: Мирзабекова А.Ш

Жоспар

- **Кіріспе**
- **Негізгі бөлім**
  1. Болмыс негізгі формалары
  2. Сана түсінігі
  3. Бейнелеудің негізгі сатылары
- **Қорытынды**
- **Қолданылған әдебиеттер**

Болмыс

Дүниеде өмір сүретіннің бәрі : материалдық заттар да, құбылыстар мен процестер де , қатынастар мен байланыстар да, яғни бәрі бәрі. «Болмыс » категориясын философияға тұңғыш енгізгендердің бірі ертедегі Греция философы Парменид болды.

Francis Drake

Francis Drake

Болмыс

```
graph TD; A[Болмыс] --> B[материалдық]; A --> C[идеалдылық]; A --> D[Адам болмысы]; A --> E[Әлеуметтік болмыс]; B --> B1["“Бірінші табиғат”"]; B --> B2["“Екінші табиғат”"]; C --> C1[Субъективтік рух]; C --> C2[Объективтік рух]; D --> E;
```

материалдық

идеалдылық

“Бірінші табиғат”

“Екінші табиғат”

Адам болмысы

Субъективтік рух

Объективтік рух

Әлеуметтік болмыс

Болмыстың негізгі формалары:

- **Заттар процестер болмысы** ,ал бұлардың өзі біртұтас табиғат болмысы және адамның қолымен жасалған заттар мен процестер болмысы болып екіге бөлінеді .
- **Адам болмысы** , бұл да заттар дүниесіндегі адам болмысы және таза адамдық болмыс болып бөлінеді .
- **Рухани болмыс** бұл жеке адамның рухани болмысы және объективтендірілген рухани болмыс болып жіктелінеді .
- **Әлеуметтік болмыс**, бұл жеке адам болмысы мен қоғамдық болмыстан тұрады .

Болмыс

«**Болмыс**» – болу деген сөзден шыққан. Бүкіл болып тұрған дүниені оның заттарын , қалпын , құбылысын бейнелейді . Философияда болмыс ұғымы ең алғаш дара ұғым . Гегель болмысының мазмұны өте кедей және дара деп айтқан , оның негізгі белгісі бір нәрсенің болып тұрғанын көрсетеді , бұл сөздің қарама-қарсы тұрған анықтамасы болмайтындықтан , бұл нәрсенің жоқтығын көрсететін сөз .

Сапасына қарай болмыстың бірнеше түрін
ажыратамыз :

- **Табиғаттың болмысы**
- **Адам болмысы**
- **Идеалды , рухани нәрсенің
болмысы**
- **Қоғамдық болмыс**

Рухани болмыс екіге бөлінеді:

- **ИНДИВИДУАЛЬДЫҚ** – жеке адаммен байланысты болмыс , Бұл адамның сезімі , ойы , өнер, дін және ғылым саласында іс- әрекеттері
- **объективтіленген рухани болмыс** – бұл адамнан тыс өмір сүретін кітаптар , ғылыми жаңалықтар , өнердің шығармалары .

Қоғамдық болмыс –

Қоғамның материалдық өмірі біріншіден бүкіл адамның өндіріс саласындағы іс – әрекеттері , екіншіден - бұл мемлекеттік өмір саясат және әр түрлі әлеуметтік арақатынастар.

Адам болмысы

Философия үшін өте маңызды мәселе, өйткені негізінде философия жақтан адам мәселесімен айналысады және басқа ғылымдар үшін белгілі дүние танымдылық методологиялық тұрғыны ұсынады.

Сана

Сана мәселесі философиядағы басты және күрделі, түсіндіруге қиын мәселелердің бірі, себебі сананы көру, өлшеу, сезім мүшелері арқылы қабылдау мүмкін емес, бірақ сана адамның жануарлар дүниесінен ерекшелігін көрсететін факторлардың бірі, сана арқылы адам мен оны қоршаған ортаның арасындағы байланыс жүзеге асырылатыны күмәнсіз.

Сананы түсінудегі әртүрлі көзқарастарды біріктіріп, екі үлкен топқа бөлуге болады:

- 1. *Материалистік*** - сананы материяның дамуында пайда болатын табиғи қасиеті деп түсіну.
- 2. *Идеалистік*** – сананы материяға жат, одан алғашқы, жаратылыстан тыс пайда болатын рухани субстанция деп ұғыну.

Сана

Сананың табиғаты қоғамдық, яғни ол тарихи эволюция нәтижесінде қоғамда қалыптасты және сананың дамуы қоғамдық ортада ғана мүмкін болмақ. Сананың қалыптасуының алғышарты ретінде еңбекті атауға болады. Еңбектің арқасында адам өзінің күнделікті өмір сүруіне және табиғаттың дүлей күштерінен қорғануға қажетті нәрселерді жасады. Еңбектің дамуы қоғамда өмір сүріп отырған адамдарды жақындатты, олардың бір-біріне бірдеңе айту қажеттілігі туды, араласу құралы ретінде **тіл** пайда болды. Еңбек пен тіл адамның миын, сезім орталықтарын дамытты, есту, көру, сезу қабілетін күшейтті, санасын қалыптастырды.

Бейнелеудің сатылары:

1. **Қарапайым бейнелеу**-бейнелеудің бұл түрінде субъект объектінің белсенділігін туғызбайды (мысалы, заттың судың немесе айнаның бетінде бейнеленуі).
2. **Информациялық бейнелеу** –бейнеленуші бейнелеушінің бойында белсенді әрекет, өзгерістер жасайды. Мұндай бейнелеу түрі табиғатта да, қоғамда да кездеседі. Мысалы, лекция оқушы ұстаздың студенттің санасында жаңа ойлар оятуы, қарапайым бір клеткалы жануарлар мен өсімдіктердің тітіркенуі.
3. **Әлеуметтік бейнелеу** –Қоғамдық болмыстың жеке және қоғамдық санада, ой-пікір, көзқарас, идея, теорияларда бейнеленуі

Бейнелеудің ең жоғарғы формасы деңгейіне көтерілгенге дейін сана материяның төменгі формаларының эволюциясының сатыларынан өтті. Олар:

1. **Тітіркену** – өсімдіктердің ыстық – суыққа, тәулік уақытына, басқа сыртқы әсерлерге реакциясы.
2. **Сезімталдық** – жануарлар дүниесіне тән. Организм өзіне биологиялық жағынан алғанда қажетті емес, сонымен бірге биологиялық тұрғыдан бейтарап, бірақ онымен қосыла отырып, информацияны қорыту жұмысын күрделендіріп, нерв жүйесінің негізін қалайды.

3. Психикалық бейнелеу – нерв жүйесімен тығыз байланысты. Субъект пен объектінің бір-біріне әсері негізінде психикалық образ қалыптасады, ол нерв клеткаларында сақталып, керек уақытында қажетке асады.

4. Адам санасы – бейнелеудің ең жоғарғы түрі.

- Сана
- Сананың қайнар көзі
  - Сананың құрылымы

• Сананың құрылысы

- Заттық сана
- Өзіндік сана
- Сана ұйым ретінде

• Сананың қайнар көзі

- Табиғат, әлеуметтік, рухани құбылыстар
- Әлеуметтік мәдени орта: этикалық, эстетикалық ережелер
- Жеке адамның рухани әлемі
- Ми- табиғи жүйе ретінде
- Ғарыштық информациялық-мағына өріс

Сананың құрылымы өте күрделі, ол мынадай үш бөлімнен тұрады:

- *Когнитивтік* – ойлау сферасы. Ойлау сферасында ұғымдар, түсініктер пайда болады. Ұғымның екі түрі бар: нақтылы, абстрактілі.
- *Сезімдік эмоционалдылық сфера* – адамның сезімін бақылап реттеп отырады.
- *Ерік пен естің сферасы* – сана тұтастай қызмет ету үшін ерік пен естің маңызы зор.

Естің екі түрі бар:

1. Оперативті ес – күнделікті өмірде қайталанып орындалатын ес.
2. Фондылы ес- жылдар бойы жиналатын ес түрі.

Өзіндік сана – адам өзін саналы тіршілік етуші ретінде түсіне білуі. Өзіндік сана рефлексия феноменімен тығыз байланысты. **Рефлексия** – тұлғаның өзі туралы ойлануы, ішкі рухани дүниесінің тылсым қатпарларына үңілуі. Адам рефлексиясыз өзінің жанында не болып жатқанын түсіне алмайды. Рефлексия деңгейі әртүрлі болуы мүмкін. Рефлексия жоғары, өзін танып білуге, өзіне сыни көзқарас қалыптастыра білген адам міндетті түрде өзгереді.

Теориялық сана

Теориялық сана — маңызды байланыстар мен заңдылықтардың ғылымда және қоғамдық сананың басқа формаларында бейнеленуі, ол тарихи және теориялық алғышарттарға, рухани қызметке сүйенеді.

Мораль немесе адамгершіліктік сана – адамдар өздерінің мінез-құлықтарында басшылыққа алатын, олардың бірін – біріне, қоғамдастықтың әртүрлі формаларына қатынасын білдіретін принциптердің, ережелердің, нормалардың жиынтығы.

Моральдың пайда болуы туралы бірнеше концепциялар бар:

- ❖ **Діни** түсінік бойынша, адамгершілік заң адамға сырттан, құдайдан беріледі.
- ❖ **Эмпирикалық** концепция адамның, оның тәжірибесінің, тарихының дамуының, әдет-ғұрыптары мен дәстүрлерінің қалыптасуының жемісі деп түсіндіріледі.
- ❖ **Автономдық** концепция бойынша мораль адамға әуелден, генетикалық деңгейде берілген, сондықтан ол салыстырмалы түрде өзгеріске көп ұшырамайды және адамдардың индивидуальдік сапаларына байланысты әрбір адамда әртүрлі болады.

Қорытынды

- Қорытындылай келе, Болмыс философиядағы ең көне, дәстүрі мол, тарихы бай ұғымдардың бірі болып саналады. Ол “бол”, “болу” сияқты түсініктердің баламасы. Бұл ұғым адамды қоршаған ортаны біртұтас бүтіндік деп тану қажеттігінен туындаған. Оның көмегімен өте маңызды дүниетанымдық “әлем деген не” сұрағына жауап беріледі. Болмыс туралы түсініктер көне философияда қалыптасты

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

НЕГІЗГІ:

1. Антология мировой философии. В 4-х. Т. М: Мысль, 1969-1972.
2. Барулин В. С. Социальная философия. М., 2000.
3. Бердяев Н. О рабстве и свободе человека // Бердяев Н. Царство Духа и Царство Кесаря. М., 1995.

ҚОСЫМША:

1. Альжанова У.К., Бегалинова К.К. История философии. Алматы, 2001.
2. Габитов Т. Х. Философия Алматы, 2005.
3. Әбішев Қ. Философия. Алматы. 2001
4. Бегалинова К.К. История восточной философии. Семипалатинск, 2000.
5. Мырзалы С, Философия. Алматы, 2009
- 6.. Ж.Алтай, А.Қасабек, Қ.Мұқамбетәли. Философия тарихы. Алматы, 1999.
7. Спиркин А.Г. Философия М., 2
8. Тұрғынбаев Ә. Х. Философия Алматы, 2001.